

MEJE SPLETNEGA PREVAJALNIKA – MEJE MOJEGA SVETA?

Članek skuša odgovoriti na vprašanje, ali je uporaba obstoječih spletnih prevajalnikov ustrezna za prevajanje literarnih besedil pri pouku tujih jezikov, natančneje pri pouku latinščine v gimnaziji, katere so njene omejitve, kako jo vključiti v učni proces ter pri dijakih razvijati kritično presojo pri uporabi strojnih prevodov. Izhodišče članka je analiza dijaških prevodov konkretnega besedila, prevedenega ali s spletnimi prevajalniki ali s pomočjo klasičnih slovarjev v knjižni obliki.

Ključne besede: analiza dijaških latinskih prevodov, prevajanje literarnih besedil, strojni prevajalniki pri pouku, vloga učitelja pri prevajanju s spletnimi prevajalniki

Boundaries of Online Translation Tools – Boundaries of My World?

This article aims to answer the question of whether the use of existing online translation tools is suitable for translating literary texts in foreign language classes, and more specifically Latin classes in gymnasiums. It explores what restrictions exist, how to integrate machine translation into the learning process and how to help students develop critical judgment in the use of machine translation. The article's starting point is an analysis of students' translations of a specific text, translated either with online translation tools or with the help of classic dictionaries in book form.

Keywords: analysis of students' Latin translations, literary translation, machine translation in classes, the role of the teacher in translating with machine translators

1 Strojni prevajalniki

Ideja, da bi bili stroji sposobni prevajati, se je porodila že s pojavom prvih računalnikov. Prvi poskusi so se opirali na programe za stavčno analizo strukture in besedišča posameznega jezika, ki bi jih v skladu z določenimi pravili pretvorili v drug jezik. Taki prevodi so bili sicer razumljivi, a zelo okorni. Na prelomu tisočletja se je razvil pristop, ki temelji na predpostavki, da je že prevedena besedila mogoče povezati z izhodiščnimi besedili, računalnik pa hkrati išče elemente obeh skupin besedil. Pri prevajanju ne uporablja pravil za pretvarjanje enega jezika v drugega, temveč išče načine, s katerimi so bile določene besedne zveze že prevedene ter statistično določi, katera možnost je v danem kontekstu najustreznejša (Reynolds 2020: 113–116). Nadgradnja obeh modelov so hibridni strojni prevajalniki, ki so skušali premostiti pomanjkljivosti v izbiri besedišča pri prevajanju, slogovno in vrstno neustreznost, težave pri prevajanju kompleksnejših jezikovnih struktur ipd. Nastali so specializirani korpusi besedil, ki so omogočali natančnejše prevajanje besedil določenega področja (prim. Kolšek 2022: 9–13; Vintar 2013: 221–223). Najnovejši prevajalniki temeljijo na sistemu nevronskega prevajanja in za razliko od statističnih prevajalnikov uporabljajo kot osnovno enoto tako imenovani *token*. Tokenizacija je eden od osnovnih procesov pri urejanju besedila. Gre za postopek, ki besedilo razbije na enote za prevajanje – besede, števnike in ločila. Prevajalniki se opirajo na vzporedne korpuse poravnanih prevodov,¹ vendar zaradi nevronskih povezav, ki posnemajo delovanje živčnega sistema, omogočajo boljše rezultate.² Izkazalo se je, da so primerni zlasti za prevajanje obsežnih količin besedila v kratkem časovnem obdobju ter vsebin, ki se ponavljajo npr. navodil za uporabo, priročnikov ipd. Na voljo je vedno več strojnih prevajalnikov, analize (Huš 2023) med najbolj učinkovite uvrščajo Google Translate, DeepL, Systran Translate, Microsoft Translator, Amazon Translate in ChatGPT, ki ga je mogoče usmerjati z navodili (t. i. *prompti*), v katerih natančneje pojasnimo določene dele besedila ter navedemo ciljno publiko.³ V

¹ »Poravnani« korpus besedil pomeni, da npr. vrstica 1 v enem korpusu ustreza vrstici 1 v drugem korpusu. Če besedila niso poravnana, nastanejo napake v prevajanju.

² Kolšek (2022: 11–13) navaja glavne prednosti nevronskega prevajanja: visoka stopnja natančnosti zaradi upoštevanja širše enote besed in fraz, hitro učenje prek avtomatiziranih procesov, prilagoditev s pomnilniki prevodov, glosarji in drugimi viri, cenovna učinkovitost ipd. Med slabostmi navaja napačno prevajanje lastnih imen, neenotno prevajanje števil, terminov ter povezav URL, napake na semantični ravni, napake v primeru redkih besed (v tem primeru ustvarja nove besede, t. i. nevronsčina), težave s prevajanjem daljših besedil in slabše prevajanje manjših korpusov (z nekaj milijoni besed in manj). Donaj in Sepesy Maučec (2018: 62–63) med pomanjkljivostmi navajata težave pri prevajanju zunaj domene učne množice, kjer prevajalnik daje prednost berljivosti pred ustreznostjo. Kako delujejo nevronske prevajalniki, gl. tudi Evropska komisija (2022): razprava Strojno prevajanje za slovenščino v 2022: ali še potrebujemo prevajalce? Andraž Reparja iz prevajalskega podjetja Aikwit in sodelavca projekta Razvoj slovenščine v digitalnem okolju (gl. op. 4).

³ Huš (2023) v primerjavi spletnih prevajalnikov navaja, da je ChatGPT trenutno manj uporaben zaradi načina interakcije in ne kakovosti prevodov. Nima dostopa prek API (Application Programming Interface oziroma aplikacijski programski vmesnik, ki deluje kot nekakšen »telefon« za sporazumevanje dveh aplikacij oziroma predstavlja neposredno povezavo med njima), ne omogoča

kombinaciji prevajanja s slovenščino je pomemben eTranslation, lastni prevajalnik za potrebe Evropske unije.⁴

Strojne prevajalnike je treba ločiti od strojno podprtega računalniškega prevoda, katerega namen je pomagati človeškemu prevajalcu. Gre za t. i. prevajalska orodja oziroma prevajalska okolja Computer-Assisted Translation (CAT) orodja (najbolj znana so memoQ, Trados Studio, Across, Wordfast), ki prevajalcu tehnično olajšajo delo. Prevajalska okolja vključujejo jezikovne baze, terminološke baze, pomnilnike prevodov ipd. (Miočić 2024).⁵

1.1 Problemi strojnega prevajanja

Čeprav strojno prevajanje ponuja hitre in pogosto zelo učinkovite prevode, pa je zapletenejša besedila še vedno najbolje zaupati človeškemu prevajalcem. Strojni prevodi so v pomoč podjetjem pri medsebojni komunikaciji (če imajo predstavništva v več državah), pri komunikaciji s strankami, kot spletna pomoč uporabnikom, pri prevajanju informacij o izdelkih. Kljub temu pa je sodelovanje človeškega prevajalca pri večini prevodov nujno potrebno. Posebno pozornost zahtevajo prevodi pravnih besedil, finančnih poročil, komercialnega gradiva in vsebin s področja medicine. Strojni prevajalniki namreč ne prepoznajo sobesedila in drobnih pomenskih nians, lokalnih izrazov in kulturnih razlik. Prevajalec strojni prevod uredi (angl. *post-editing*), tako da spremeni izrazoslovje, posamezni termin ali pa preoblikuje celotno poved. Kakovostno prevajanje običajno zahteva poklicnega prevajalca, ki pozna besedišče specifičnega področja (Gril 2021: 10–11).

1.2 Strojni prevajalniki in prevajanje literarnih besedil

Literarno prevajanje se bistveno razlikuje od drugih vrst prevajanja. Literarni prevod namreč ne posreduje le informacij, temveč nosi tudi umetniško funkcijo. Literarno besedilo ima edinstvene značilnosti, ki ga ločijo od informativnega, zato mora izpolnjevati nekaj temeljnih načel.

Vevar (2001: 23–25, 58–70) za prevodno analizo literarnega besedila uvaja pojem »ekvivalenčne stopnje«, ki je celota treh komplementarnih kategorij: semantike,

---

kopiranja besedil in izbire jezikov, popravkov in spreminjanja, ne zna prevajati datotek. Ker v prvi vrsti deluje kot sogovornik, je počasnejši.

⁴ Gl. https://commission.europa.eu/languages-our-websites/use-machine-translation-europa_sl, dostop 15. 9. 2024. Pod okriljem Ministrstva za kulturo ter Evropskega sklada za regionalni razvoj je med letoma 2014 in 2020 v okviru Centra za jezikovne vire in tehnologije potekal projekt *Razvoj slovenščine v digitalnem okolju – jezikovni viri in tehnologije* (<https://www.cjvt.si/rtdo/>, dostop 15. 9. 2024), ki se je posvečal izdelavi različnih korpusov slovenščine, zbiranju besedil za korpus prevodov, razvijanju dela portala s strojnimi prevajalniki, izdelavi terminološkega portala ipd.

⁵ V oddaji *Strojno prevajanje* (Radio Študent) Špela Vintar, profesorica na Oddelku za prevajalstvo Filozofske fakultete v Ljubljani, navaja, kaj lahko tehnologija ponudi prevajanju.

pragmatike in estetike. Trodelni model razdeli na devet principov, ki v različni meri vključujejo tri temeljne kategorije:⁶

1. princip semantične ekvivalence: semantično je besedilo strukturirano na več plasti, ki jih ohranjamo skladno s prioriteto v besedilu. Velja pravilo, da je pri prevodu treba dajati prednost kontekstualni in konotativni ravni pred denotativno; prevedek naj torej upošteva konotacijo (čustveno, osebnostno obarvanost besedila), kontekst in tekst.

2. princip ohranitve literarnosti: da prevod ohrani literarni značaj, mora slediti temeljnemu načelom literarnega besedila. Prvo od njih je načelo »potujitve«,⁷ s katerim jezik učinkuje estetsko in poetično tako, da se izogiba vajenemu, rutinskemu izražanju. Značilnost literarnosti pa je tudi njena mimetična in fiktionalna narava, večpomenskost in inventivnost v izražanju.

3. princip ohranjanja slogovno-estetske kategorije: izhodiščni in ciljni jezik izražata različne nacionalne posebnosti in kulturne kontekste, zato literarnega besedila ne moremo slogovno mehanično prevajati. Formalno enake ali podobne strukture nimajo iste vrednosti v različnih jezikih, zato jih ne moremo prevajati imitativno, pač pa s strukturno drugačnimi rešitvami v ciljnem jeziku, ki pa so funkcijsko podobne in lahko z njimi umetniški učinek prevoda čim bolj približamo umetniškemu učinku izvirnika.

4. princip neprepoznavnosti prevoda kot takega: prevod mora učinkovati kot pristno in avtentično koherentno delo literature ciljnega jezika. Bralec ne sme dobiti vtisa, da gre za poustvarjeno delo. Prevajalec mora zato kritično presojati rešitve, ki jih ponuja sam izvirnik in jih večje nadomeščati z ustreznimi v ciljni jezični literarni tradiciji, da bi dosegel literarno avtentičnost prevoda.

5. princip konvencionalnega: v skladu s tem načelom posameznih besednih zvez, jezikovnih struktur in stavčnih enot ne prevajamo s formalno istovrstno ustreznico v ciljnem jeziku (deležnika na primer ne bomo nujno prevajali z deležnikom iste vrste) pač pa se ravnamo po pravilu ustaljenosti. Uveljavljeno v izhodiščnem jeziku prevajamo z uveljavljenim v ciljnem jeziku in literarnem sistemu, tradicionalno s tradicionalnim, nevtralnno z nevtralnim, redko z redkim, inventivno z inventivnim ipd.

6. princip dedukcije: konkretno mesto v stavku je treba prevesti v skladu s celotnim stavkom, odstavkom, poglavjem in celotnim besedilom. Najvišjo raven predstavljata literarna tradicija in kulturni kontekst ciljnega jezika. Prevodne rešitve, ki se ravnajo po tem načelu, so zaokrožene in koherentne.

⁶ Za temeljitejšo, s številnimi primeri orisano analizo literarnih besedil na osnovi devetih principov gl. Vevar (2013: 101–210).

⁷ Načelo so opredelili ruski formalisti. Več o tem gl. Vevar (2001: 63, op. 61).

7. princip razumljivosti: možnost recepcije prevedenega besedila ne sme biti zmanjšana. Prevod se mora brati v enakem ali podobnem bralnem tempu kot izvirnik. Ne sme biti težje berljiv od izvirnika in od bralca zahtevati, da se nenehno vrača k že prebranemu in razčiščuje kontekst.

8. princip gospodarnosti: v prevodu se je treba izogibati pomensko revne, a obilne besedne gostote, ki ni povedna in je sicer v izvirniku ni. Gre za pleonazem ali prazni tok besed.

9. princip pragmatične relativizacije: združuje vse druge principe. Pragmatika prevoda se posveča razmerju med besedilom in med ljudmi, za katere je besedilo prevedeno. Bolj kot je časovno oddaljen, večja relativizacija je potrebna. Izvirno besedilo je eno samo in nespremenljivo, prevod pa je vselej neomejeno variabilen in se prilagaja lastnemu kulturnemu kontekstu.

Pojavlja se vprašanje, ali prevod literarnega besedila, ki ga opravijo strojni prevajalniki, zmore zadostiti tako kompleksnim kriterijem. Strojno prevajanje odpira več vprašanj, tako tehničnih kot tudi jezikovnih in filozofskih. Humanistična kritika je skeptična do računalniške obdelave jezika nasploh in s tem tudi do strojnega prevajanja. Meni, da se z njo uveljavlja ideologija »komunikacijske transparentnosti«, ki napredek in razvoj povezuje s hitrim kroženjem sporočil, ki jih je mogoče enostavno dekodirati, kot da je naravni jezik le umeten in logičen, zgolj preprost prenos signala, naravni jeziki pa da so po tej predpostavki med seboj enostavno prevedljivi (Beguš 2018).⁸ Pragmatični kriterij zato teži k poenostavitvi jezika in s tem tudi prevoda, saj za grobo komunikacijo zadošča že, če iz njega lahko z določeno stopnjo verjetnosti razberemo pomen.

Ugotovitve iz prevajalske prakse leposlovja kažejo, da literarna in na splošno vsa kreativna besedila predstavljajo zelo mejni primer uporabnosti in smiselnosti strojnega prevajanja in da ne sežejo dlje od zgolj tehnične podpore prevajalcu.⁹

2 Spletni prevajalniki v pedagoški praksi – primer prevajanja literarnega besedila pri pouku latinščine v srednji šoli

Pri pouku književnosti tujih jezikov, natančneje pri pouku latinščine, se dijaki srečujejo z izvirnimi besedili v obliki dobesednih ali pa nekoliko prirejenih oziroma

⁸ Beguš (2018: 37) povzema filozofsko kritiko strojne obdelave jezika po: Jean-Francois Lyotard, 1984: *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Minneapolis: University of Minnesota Press ter Rita Raley, 2010: *Machine Translation and Global English*. Mona Baker (ur.): *Critical Readings in Translation Studies*. London, New York: Routledge. 417–434.

⁹ Gl. Puc (2024): Prevajalka dr. Nada Marija Grošelj v intervjuju navaja: »Umetna inteligenca nam pri književnem prevajanju ne more konkurirati, saj je treba v postprodukciji domala ves prevod narediti na novo.« Gl. tudi Evropska komisija (2022): podobno mnenje utemeljuje prevajalka Katja Zakrajšek v razpravi z naslovom *Leposlovno prevajanje: stroji in možgani*, predstavljeni v okviru konference *Prihodnost prevajanja: je strojno prevajanje res edina pot?*

skrajšanih odlomkov. Besedila morajo prevesti v slovenščino, pri čemer njihove prevode ovrednotimo po navedenih principih literarnega prevajanja (gl. zgoraj), ki jih v šolski praksi poenostavimo v tri kategorije: ustreznost prevoda, slog in pravopis.

V nadaljevanju navajamo primer besedila iz srednješolskega učbenika za latinščino (Čepon 2008: 85), ki so ga dijaki samostojno prevajali v slovenščino, pri čemer je polovica dijakov dobila navodila, naj pri prevajanju uporabljajo samo spletne prevajalnike in ničesar drugega, druga polovica pa je prevajala samo s pomočjo obstoječih latinsko-slovenskih slovarjev v knjižni obliki ter lastnih slovničnih zapiskov pri pouku latinskega jezika. Oddanih je bilo 28 prevodov, 16 s pomočjo knjižnih slovarjev in 12 s pomočjo spletnih prevajalnikov.

Besedilo, ki so ga morali dijaki prevesti, je skrajšan in deloma prirejen odlomek svetopisemskega besedila: obsega le del, ki je v navedenem izvornem besedilu potemljen, nekoliko spremenjena pa je tudi prva vrstica izvornika.¹⁰

Latinsko besedilo in slovenski prevodi dijakov so razdelani po posameznih povedih, prevodom posamezne povedi pa sledi komentar, v katerem navajamo ugotovitve, primerjave in opažanja.

V članku je zaradi omejenega obsega prikazana analiza prevodov le prvih štirih povedi.

Izvirno svetopisemsko besedilo v slovenskem prevodu:

Pridigar 1, 3

1 **Vse ima svojo uro**, vsako veselje ima svoj čas **pod nebom:**

2 **Je čas rojevanja in čas umiranja,**

čas sajenja in čas ruvanja nasada.

3 **Je čas pobijanja in čas zdravljenja,**

čas podiranja in čas zidanja.

4 **Je čas jokanja in čas smejanja,**

čas žalovanja in čas plesanja. (SSP 2023.)

Deloma prirejeno latinsko besedilo v šolskem učbeniku:

(1) Omnia tempus habent et suis spatiis transeunt universa sub caelo. (2) Est tempus nascendi et tempus moriendi. (3) Tempus occidendi et tempus sanandi, tempus destruendi et tempus aedificandi. (4) Tempus flendi et tempus ridendi, tempus plangendi et tempus saltandi. (Čepon 2008: 85.)

¹⁰ Besedilo je izbrano namenoma, saj v izvorniku prevladujejo glagolniške oblike, ki so jih dijaki pravkar usvojili pri pouku latinskega jezika.

Slovenski prevod latinskega besedila iz učbenika:

- (1) Vse ima svoj čas in vse, kar je pod nebom, mineva v svojem teku. (2) Je čas rojevanja in čas umiranja. (3) Čas ubijanja in čas zdravljenja, čas rušenja in čas zidanja. (4) Čas za jok in čas za smeh, čas žalovanja in čas radosti. (prev. avtor.)

Pregled dijaških prevodov po posameznih povedih:

(1) *Omnia tempus habent et suis spatiis transeunt universa sub caelo.*

I. S pomočjo spletnih prevajalnikov:

Google Translate:	• Vse ima svoj čas in gre skozi prostor pod nebom. (8 prevodov enakih)
Snapchat AI:	• Vse ima svoj čas in vsa stvarstva pod nebom prehajajo svoje faze.
ChatGPT 3.5:	• Vse stvari imajo svoj čas in vse pod nebom potuje v svojih intervalih. • Vse stvari imajo svoj čas in v svojih omejitvah so prehodi vsi pod nebom. • Vse stvari imajo svoj čas in v svojih mejah prehajajo pod nebom. • Vse stvari imajo svoj čas in vse pod nebom prehaja skozi svoje obdobje.
ChatGPT 3.5 in Google Translate:	• Vse stvari imajo svoj čas in potujejo skozi svoje prostore pod nebom.
Google Translate in spletna stran Latin is simple:	• Vse ima svoj čas in vse stvari minejo v svojem prostoru pod nebom. • Vse ima svoj čas in vse pod nebom prehaja skozi svoje prostore.

II. S pomočjo latinsko-slovenskega slovarja v knjižni obliki ter osebnih zapiskov:

- Vse ima čas in v svojih prostranostih mine vse pod nebom.
- Vse ima svoj čas in svoj prostor pod nebom. (3 enaki prevodi)
- Vse ima svoj čas in gre čez svoj prostor pod nebom.
- Vse ima svoj čas in vse gre skozi svoj prostor pod nebom.
- Vse ima svoj čas in vse gre skozi svoje prostore pod nebom.
- Vse ima čas in s svojo prostranostjo potuje preko vesoljnih svetov pod nebom.
- Vse ima svoj čas in mine v svojem prostoru pod vesoljnim nebom.
- Vse ima svoj prostor in čas pod nebom.
- Vse ima čas in premine v vesoljni svet pod nebom.
- Vse ima čas in s svojim prostorom preide svetove pod nebom.

Komentar:

Prvi del povedi so vsi spletni prevajalniki prevedli točno, v drugem delu povedi pa vsi za besedno zvezo *suis spatiis* izbirajo pomen *prostor*, *interval* ter glagol *transire* v tej zvezi prevajajo kot *prehajati skozi*, *potovati skozi*. Nobeden od strojnih prevodov ne poveže besede *spatium* z možnim časovnim pomenom *čas*, *doba*, *tek*, *trajanje* in v tej zvezi z glagolom *transire* v metaforičnem pomenu *minevati*. Vsi

prevodi z Google Translate so popolnoma identični in vsebinsko poenostavljeni. V latinski povedi je poudarjeno, da vse mineva v svojem teku, v obdobju, znotraj katerega je vsaki stvari namenjeno, da se bo odvila. Google Translate ta prevod močno posploši: *Vse ... gre skozi prostor pod nebom*. V takem prevodu se izgubijo pomenski poudarki in nianse, saj ne upošteva konotativne ravni ter tako ne zadosti principu semantične ekvivalence (gl. Vevar 2001: 23). Prevod zveni lepše kot ostali prevodi, narejeni s spletnimi prevajalniki ali s pomočjo slovarjev v fizični obliki, a ni dovolj precizen. Dijak je s takim prevodom zadovoljen, zdi se mu lep in pravilen ter smiseln, zato se ne pogloblja v pomenske nianse in ne išče sam drugih možnih različic, ki bi bile morda ustreznejše in pravilnejše. Vsi prevodi z Google Translate so popolnoma enaki in tako ne spodbujajo k primerjanju in razvijanju jezikovne občutljivosti in različnosti. Bolje ustrezajo principu razumljivosti, a manj principu dedukcije, saj ne upoštevajo konteksta.

Prevodi s pomočjo slovarjev v fizični obliki so raznoliki in dopuščajo več možnosti za medsebojno primerjavo in iskanje najustreznejše rešitve. Tudi ti prevodi besedo *spatium* povezujejo zgolj s prostorskim pomenom, vendar pa glagol *transire* že v več primerih zmorejo prevesti metaforično s pomenom *minevati*.

V iskanju najustreznejših rešitev so nekateri netočni, včasih tudi preveč svobodni in oddaljeni od temeljnega pomena, a so prav zato lahko predmet debate pri pouku, kjer dijaki razvijajo ustrezno jezikovno občutljivost in kritično presojo.

(2) Est tempus nascendi et tempus moriendi.

I. S pomočjo spletnih prevajalnikov:

Google Translate:	<ul style="list-style-type: none"> • Obstaja čas rojstva in čas smrti. • Obstaja čas za rojstvo in čas za smrt. (7 prevodov enakih)
Snapchat AI:	<ul style="list-style-type: none"> • Obstaja čas za rojstvo in čas za smrt.
ChatGPT 3.5:	<ul style="list-style-type: none"> • Obstaja čas rojstva in čas za smrt. • Je čas rojstva in čas smrti. (3 enaki prevodi)
ChatGPT 3.5 in Google Translate:	<ul style="list-style-type: none"> • Obstaja čas za rojstvo in čas za smrt.
Google Translate in spletna stran Latin is simple:	<ul style="list-style-type: none"> • Je čas rojevanja in čas umiranja. • Obstaja čas rojstva in čas smrti.

II. S pomočjo latinsko-slovenskega slovarja v knjižni obliki ter osebnih zapiskov:

- Poznamo čas rojevanja in čas umiranja.
- Je čas rojevanja in čas smrti.
- Je čas za rojevanje in čas za umiranje.
- Je čas rojevanja in čas umiranja. (6 enakih prevodov)
- Je čas rojstva in čas smrti. (3 enaki prevodi)
- Je čas umiranja in čas stvarjenja.

Komentar:

Spletni prevajalniki v oblikah *nascendi* in *moriendi* ne prepoznajo morfološke oblike glagolnika, ki izraža trajajoče delovanje, temveč ju prevajajo kot samostalnika *rojstvo* in *smrt*. V besedilu je ravno trajanje posebej poudarjeno, zato samostalniški prevodi spregledajo to pomembno dejstvo; gre namreč za opisovanje delovanj, ki trajajo v univerzumu, znotraj katerega jim je to trajanje odmerjeno. Ne zadostijo principu semantične ekvivalence, saj ne upoštevajo konotativne ravni besedila, ne ohranjajo pa tudi principa literarnosti. Jezik teh prevodov je namreč enopomenski in ne dosega estetske vrednosti izvornika.

Prevod s pomočjo slovarja v fizični obliki je preciznejši in globlji. Dijaki so razumeli semantični poudarek glagolnika ter njegovo vpetost v sobesedilo.

Prevodi s pomočjo Google Translate so posplošeni, brez pomenskih nians. Nekoliko drugačna sta prevoda, kjer Google Translate dopolnjuje še morfološka analiza posameznih besed in povedi celotnega besedila s pomočjo spletne strani Latin is simple. Pomeni, ki jih ta stran ponuja, so enoznačni in ne prispevajo k ustvarjalnemu prevodu. Dijaku pomagajo zgolj pri utrjevanju latinske morfologije in stavčne analize.

(3) Tempus occidendi et tempus sanandi, tempus destruendi et tempus aedificandi.

I. S pomočjo spletnih prevajalnikov:

Google Translate:	<ul style="list-style-type: none"> • Čas ubijanja in čas zdravljenja, čas uničevanja in čas zidanja. (6 prevodov enakih) • Čas ubijanja in čas zdravljenja, čas uničevanja in čas grajenja. (2 prevoda enaka)
Snapchat AI:	<ul style="list-style-type: none"> • Čas za ubijanje in čas za zdravljenje, čas za uničevanje in čas za gradnjo.
ChatGPT 3.5:	<ul style="list-style-type: none"> • Čas ubijanja in čas zdravljenja, čas rušenja in čas gradnje. • Čas ubijanja in čas ozdravljenja, čas podiranja in čas gradnje. • Čas ubijanja in čas celjenja, čas rušenja in čas gradnje. • Čas za ubijanje in čas za zdravljenje, čas za rušenje in čas za gradnjo.
ChatGPT 3.5 in Google Translate:	<ul style="list-style-type: none"> • Čas za ubijanje in čas za zdravljenje, čas za rušenje in čas za gradnjo.
Google Translate in spletna stran Latin is simple:	<ul style="list-style-type: none"> • Čas umiranja in čas zdravljenja, čas rušenja in čas gradnje. • Je čas pobijanja in čas zdravljenja, je čas podiranja in čas zidanja.

II. S pomočjo latinsko-slovenskega slovarja v knjižni obliki ter osebnih zapiskov:

- Čas usmrtnice in čas zdravljenja, čas rušenja in čas gradnje.
- Čas pobijanja in čas ozdravljenja, čas porušenja in čas grajenja.
- Čas za ubijanje in čas za zdravljenje, čas za rušenje in čas za grajenje.

- Je čas ubijanja in čas zdravljenja, čas porušenja in čas postavljanja.
- Čas ubijanja in čas zdravljenja, čas rušenja in čas postavljanja.
- Čas ubijanja in čas ozdravljenja, čas rušenja in čas zidanja.
- Čas pobijanja in čas zdravljenja, čas uničevanja in čas postavljanja.
- Čas padanja in čas zdravljenja, čas rušenja in čas gradnje.
- Čas pobijanja in čas zdravljenja, čas podiranja in čas gradnje.
- Čas propadanja in čas zdravljenja, čas rušenja in čas gradnje.
- Čas ubijanja in čas zdravljenja, čas uničevanja in čas grajenja.
- Čas ubijanja in čas zdravljenja, čas uničenja in čas gradnje.
- Je čas pobijanja in čas zdravljenja, čas podiranja in čas zidanja.

Komentar:

Prevodi s pomočjo spletnih prevajalnikov so semantično dokaj točni, ponujajo pa majhno število rešitev, ki so si vse zelo podobne: *čas ubijanja (tempus occidendi)* ter *čas zdravljenja/celjenja (tempus sanandi)*, *čas rušenja/podiranja (tempus destruendi)* in *čas gradnje (tempus aedificandi)*.

Prevodi s pomočjo slovarjev v fizični obliki so zelo raznoliki: *čas usmrčitve/pobijanja/propadanja/ubijanja/pobijanja (tempus occidendi)*, *čas zdravljenja/zdravlja (tempus sanandi)* ter *čas rušenja/uničevanja, uničenja/podiranja (tempus destruendi)* in *čas gradnje/grajenja/zidanja/postavljanja/ (tempus aedificandi)*.

Pomensko so enako natančni kot prevodi spletnih prevajalnikov, so pa nekateri bolj, drugi manj v skladu s principom ohranjanja slogovno-estetske kategorije. Pri spletnih prevodih ne moremo govoriti o raznolikosti sloga, saj so bolj ali manj vsi enaki. Slogovno raznoliki prevodi pa dopuščajo učitelju možnost, da z dijaki primerja posamezne rešitve in jih navaja k upoštevanju ne le pomena semantike, temveč tudi pragmatike in estetike prevoda.

(4) Tempus flendi et tempus ridendi, tempus plangendi et tempus saltandi.

I. S pomočjo spletnih prevajalnikov:

Google Translate:	• Čas za jok in čas za smeh, čas za žalovanje in čas za ples. (8 enakih prevodov)
Snapchat AI:	• Čas za jokanje in čas za smeh, čas za žalovanje in čas za ples.
ChatGPT 3.5:	• Čas joka in čas smeha, čas obžalovanja in čas plesa. • Čas joka in čas smeha, čas žalovanja in čas plesa. • Čas jokanja in smejanja, čas žalosti in čas plesa. • Čas za jok in čas za smeh, čas za žalovanje in čas za ples.
ChatGPT 3.5 in Google Translate:	• Čas za jokanje in čas za smeh, čas za žalovanje in čas za ples.
Google Translate in spletna stran Latin is simple:	• Čas joka in čas smeha, čas žalovanja in čas veselja/plesa. • Je čas jokanja in čas smejanja, čas žalovanja in čas plesanja.

II. S pomočjo latinsko-slovenskega slovarja v knjižni obliki ter osebnih zapiskov:

- Čas objokovanja in čas smeha, čas žalovanja in čas plesa.
- Čas objokovanja in čas smejanja, čas žalovanja in čas plesanja.
- Čas objokovanja in čas smeha, čas žalovanja in čas plesa.
- Čas jokanja in čas smejanja, čas toženja in čas skakanja.
- Čas objokovanja in čas smejanja, čas žalovanja in čas plesanja.
- Čas joka in čas smeha, čas žalovanja in čas plesa.
- Čas jokanja in čas smejanja, čas žalovanja in čas plesanja. (2 prevoda enaka)
- Čas jokanja in čas smejanja, čas žalovanja in čas plesa.
- Čas joka in čas smeha, čas žalovanja in čas plesa.
- Čas jokanja in čas smejanja, čas žalovanja in čas praznovanja.
- Čas joka in smeha, stokanja in plesa.
- Čas joka in čas smeha, čas objokovanja in čas plesa.

Komentar:

Gre za poved, kjer ni možnih veliko različic v prevodu, zato je prevod spletnih prevajalnikov, ki tu zopet ponujajo enoznačne prevode, povsem sprejemljiv. Odstopanja pa so pri prevodih s slovarji v fizični obliki, kjer najdemo nekaj različic: *čas žalovanja/toženja/stokanja/objokovanja (tempus plangendi)* ter *čas plesa/plesanja/skakanja/praznovanja*. Tudi ti prevodi so semantično ustrezni, primerjava in iskanje najustrežnejše rešitve pa razvija v dijaki razumevanje večplastnosti prevoda.

3 Sklepne ugotovitve

Uporabi spletnih prevajalnikov se tako kot v splošni prevajalski praksi ne moremo izogniti tudi v pedagoški praksi tujih jezikov. Dijaki namreč posegajo po njih, kadar se srečujejo z neznanim besedilom, ki ga je treba prevesti iz tujega v slovenski jezik ali obratno. Zato bi bilo morda bolj smiselno razmisliti – kar je tudi namen tega članka – kako uporabo strojnega prevajanja vključiti v pedagoški proces, na osnovi praktičnih primerov njegove rabe dijake opozoriti, katere so pomanjkljivosti in pasti strojnih prevodov, ko gre za literarno prevajanje, in predvsem ozavestiti v dijaki dejstvo, da spletni prevod literarnega besedila vselej zahteva še kritični pregled, s katerim preverimo, ali izpolnjuje temeljne kriterije semantike, pragmatike in estetike. Če namreč spletno prevajanje enostavno izključimo iz pedagoškega procesa, bodo dijaki sami kljub temu posegali po hitrejših spletnih rešitvah, ne da bi se zavedali pomanjkljivosti tovrstnega prevajanja. Zato je morda učinkovitejše postopno razvijanje jezikovne občutljivosti in kritične presoje ob primerjalni analizi tako spletnih kot tudi klasičnih prevodov s pomočjo slovarjev.¹¹

¹¹ Gl. Evropska komisija (2022). Silvana Orel Kos, profesorica z Oddelka za prevajalstvo na Filozofski fakulteti, v svoji razpravi z naslovom *Šepetalci podnaslovnim prevajalcem*, predstavljeni v okviru konference *Prihodnost prevajanja: je strojno prevajanje res edina pot?* meni, da uvajanje strojnega prevajanja na začetku formativnega pedagoškega procesa zavira razvoj kritične presoje. Strojni prevajalnik je lahko varno orodje le v rokah profesionalnih prevajalcev, ki so sami sposobni prevesti pomensko, jezikovno in slogovno ustrezen prevod, strojni prevajalnik pa jim je le v tehnično pomoč. Tak prevod zahteva natančen pregled.

Vloga učitelja je pri tovrstnem prevajanju še pomembnejša kot pri običajnem pregledovanju dijaških besedil s pomočjo slovarjev:

- z natančno analizo strojnih prevodov, ki so lahko oblikovno povsem prepričljivi, a hkrati niso pomensko dovolj natančni in ne ustrezajo pragmatičnim in estetskim principom literarnega prevoda, dijake spodbuja h kritičnemu pristopu pri prevajanju. Dijaki lahko sami ali ob učiteljevi pomoči iščejo ustrežnejše rešitve s pomočjo klasičnih in spletnih slovarjev: kako zadostiti pomenski natančnosti, upoštevanju kulturnega konteksta in recepcije prevoda v ciljnem jeziku, slogovno-estetskim kriterijem in nato oblikujejo čim bolj celovito, koherentno besedilo;
- dijake tako pri prevajanju kot tudi pri popravljanju strojnega prevajanja spodbuja k uporabi *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* in drugih dopolnilnih tako knjižnih kot tudi spletnih tematskih slovarjev slovenskega jezika. S tem se lahko izognemo siromašenju jezika zaradi ponavljajoče se rabe formulacij spletnih prevodov, ki sicer zadostujejo za hitro razumevanje besedila, a še zdaleč ne za kompleksen literarni prevod;
- v dijakih razvija zavest, da so prevodi izjemno pomembni za razvoj jezika in književnosti, saj so se literature različnih narodov v preteklosti utemeljile s prevodi. Zgledi prevedenih literarnih del nekega naroda sooblikujejo tudi jezik in književnost drugih narodov, ki lahko črpajo iz vsega, kar je bilo prevedeno (prim. Puc 2024 in Moder 1985: 33–66).

Viri

Čepon, Robert, 2008: *Usus II: latinščina za drugo leto učenja*. Ljubljana: Modrijan.

Donaj, Gregor in Sepesy Maučec, Mirjam, 2018: Prehod iz statističnega strojnega prevajanja na prevajanje z nevronskimi omrežji za jezikovni par slovenščina-angleščina. Fišer, Darja in Pančur, Andrej (ur.): *Zbornik konference Jezikovne tehnologije in digitalna humanistika*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete v Ljubljani. 62–68.

Gril, Lucija, 2021: *Vpliv osnovne prevodne enote na kakovost nevronskih strojnih prevodov*. Magistrsko delo. Maribor: Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko, Univerza v Mariboru. <https://dk.um.si/Dokument.php?id=155273&lang=slv>. (Dostop 19. 3. 2024.)

Kolšek, Tajda, 2022: *Strojno prevajanje tehničnih besedil s področja avtomobilizma na primeru navodil za uporabo vozila*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani. <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=141931&lang=slv>. (Dostop 18. 3. 2024.)

SSP 2023 = *Slovenski standardni prevod*, [1996] 2023. Ljubljana: Društvo Svetopisemska družba Slovenije. <https://www.biblija.net/>. (Dostop 15. 9. 2024.)

Literatura

Beguš, Ana, 2018: Tehnologija v prevajanju: od prevajalcev k prevajalnikom. Pregelj, Barbara (ur.): *Bela knjiga o prevajanju 2018: premiki na področju prevajanja, tolmačenja, podnaslavljanja in lektoriranja v Sloveniji*. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev. 37–38. http://www.belaknjigaoprevajanju.si/files/2019/03/Bela_knjiga_cela.pdf. (Dostop 18. 3. 2024.)

Evropska komisija 2022 = Evropska komisija Slovenija, 2022: Prihodnost prevajanja – je strojno prevajanje res edina pot? #TranslatingEurope. Posnetek konference. *Youtube* 22. 11. 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=c11gdYy8coQ>. (Dostop 6. 4. 2024.)

Huš, Matej, 2023: Primerjava spletnih prevajalnikov – Ko prevajalcev več ne bo. *Monitor* 33/3, 28. 2. 2023. <https://www.monitor.si/clanek/primerjava-spletnih-prevajalnikov-ko-prevajalcev-vec-ne-bo/222963>. (Dostop 24. 3. 2024.)

Miočič, Marko, 2024: Strojno prevajanje. Oddaja Kulturni obzornik. *Radio Študent* 8. 1. 2024. <https://radiostudent.si/kultura/kulturni-obzornik/strojno-prevajanje>. (Dostop 23. 3. 2024.)

Moder, Janko, 1985: Ob Trubarjevih treh rečeh. Gantar, Kajetan, Jerman, Frane in Moder, Janko (ur.): *Štiristo let prevajanja na Slovenskem. Zbornik Društva slovenskih književnih prevajalcev 10*. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev. 33–66.

Puc, Ivan, 2024: Nada Grošelj, prevajalka: Pri književnem prevajanju nam umetna inteligenca ne more konkurirati. *Reporter* 17/2, 15. 1. 2024. <https://reporter.si/clanek/magazin/nada-groselj-prevajalka-pri-knjizevnem-prevajanju-nam-umetna-inteligenca-ne-more-konkurirati-1243455>. (Dostop 2. 4. 2024.)

Reynolds, Matthew, 2020: *Prevajanje: zelo kratek uvod*. Ljubljana: Krtina. Prev. Ana Monika Hribar.

Vevar, Štefan, 2001: *Temeljni aspekti in principi teorije literarnega prevajanja*. Ljubljana: Studentska založba.

Vevar, Štefan, 2013: *Vrvohodska umetnost prevajanja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Vintar, Špela, 2013: Sodobne prevajalske tehnologije in prihodnost prevajalskega poklica. *Uporabna informatika* 21/4. 221–227.